

Challenges to the Bulgarian regions in the context of European development until 2020

Предизвикателства пред българските региони в контекста на европейското развитие до 2020 г.

Kremena Andonova¹
Кремена Андонова¹

Abstract: *In the global economic crisis and changing orientations for the European Development 2020 threats to the Bulgarian regions grow. This places increased demands before them - to catch up in development, while closer to the European socio-economic standards and simultaneously to prepare and protect themselves from the upcoming challenges related to globalization, climate and demographic change, energy security. This leads to even greater relevance the need to revise the problems in regional development in Bulgaria, the neglect of which may divert the course of development adopted by the European and national targets and let the Bulgarian regions in isolation.*

Keywords: *regional development, regional policy, economic and social cohesion, regional differences, vulnerability index, strategy "Europe 2020"*

Анотация: *В условията на глобална икономическа криза и променящи се ориентири за европейско развитие към 2020 г. заплахите пред българските региони нарастват. Това поставя пред тях повишени изисквания – да навакшат в развитието си, като се доближат до европейските социално-икономически стандарти, и едновременно с това да се подготвят и защитят от предстоящите предизвикателства, свързани с глобализацията, климатичните и демографските проблеми, енергийната сигурност. От това произтича с още по-голяма актуалност необходимостта от ревизия на проблемите в регионалното развитие на България, пренебрегването на които може да отклони курса на развитието от възприетите европейски и национални цели и да остави българските региони в изолация.*

Ключови думи: *регионално развитие, регионална политика, икономическо и социално сближаване, регионални различия, индекси на уязвимост, Стратегия „Европа 2020“*

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Социално-икономическото позициониране на българските региони, от гледна точка на тяхното развитие като структурни единици на ЕС към настъпващия край на настоящия програмен период 2007 – 2013, е повече от тревожно. По данни на Евростат за 2008 г. [17] пет от шестте български региона от ниво 2 (регламентирани в Закона за регионално развитие от 2008 г. и съответстващо на NUTS II, според Номенклатурата на териториалните единици за статистиката на ЕС) попадат в последната десетка с най-ниски икономически показатели в ЕС. Причините за изоставането на българските региони са комплексни и са свързани с наследените и новосъздадени фундаментални структурни проблеми на развитието, задълбочаващите се дисбаланси и

ограничители на икономическия растеж [14]. Наследените проблеми основно са свързани с осъществяваната мащабна трансформация на политическата, икономическата и социалната сфери – т. нар. преход към действаща пазарна икономика, демократични институции и правила, в периода преди приемането на България в ЕС. Недовеждането до ефективен край на структурните реформи в икономиката и свързаните с нея сфери доведе както до трайно влошаване на макроикономическата обстановка, така и до невъзможност на българските региони в навечерието на пълноправното членство в ЕС (01.01.2007 г.) да отговорят на високите социално-икономически критерии. Очакванията за догонване в развитието на средните европейски показатели през първите години на членството в ЕС се оказват твърде амбициозни в контекста на разразилата се световна икономическа рецесия, довела до понижаване на конкурентоспособността, остри социални смущения и задълбочаване на регионалните различия. Ето защо, приближаването до средните европейски икономически и социални показатели ще се прехвърли като водещ приоритет и през следващия планов период – след 2013 г.

Такава равносметка поставя с изключителна острота въпросите за актуалните проблеми в регионалното развитие на България и предизвикателствата пред българските региони в условията на променяща се Европа, които са предмет на анализ в настоящия доклад.

II. СЪВРЕМЕННИ ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Съвременното регионално развитие на България се определя от универсалната цел на регионалната политика на ЕС за намаляване на значителните икономически, социални и териториални различия, които все още съществуват между европейските региони. Регионалната политика на ЕС, отчитаща целите на Лисабонската стратегия и Стратегията от Гьотеборг, е израз на солидарността на ЕС към неговите по-малко облагодетелствани страни и региони. Тя се осъществява чрез интегрирани програми за подкрепа на устойчивото развитие на регионите, които са насочени към:

- реализиране в максимална степен на потенциала на всеки регион;

- повишаване на конкурентоспособността на всички региони;
- създаване на повече и по-добри работни места.

Предвид тези ключови приоритети на Европейската общност е разработена стратегическата платформа за реализиране на устойчиво интегрирано регионално и местно развитие, в контекста на прилагания от 2008 г. в България Закон за регионално развитие [3]. Водещ документ, в тази сфера е Националната стратегия за регионално развитие на Република България 2005-2015 (НСРРБ). Дългосрочното виждане за регионалното развитие до 2015 г., което се съдържа във визията на НСРРБ, е България да се превърне в страна-членка на ЕС, с динамично развиващи се региони, постигащи висок икономически растеж и заетост, устойчиво развитие, подобро качество на живот и запазено и валоризирано природно и културно наследство [10]. Във връзка с това основните стратегически цели са ориентирани към:

- прилагане на мерки за стимулиране на икономическото и социалното развитие на районите от ниво 2, за доближаване до средните показатели, определящи степента на развитие на регионите от ЕС;
- намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия чрез развитие на вътрешния потенциал на регионално и местно ниво.

НСРРБ съдейства за осигуряване на равни възможности за икономическо развитие, достъп до икономически ресурси, по-висок жизнен стандарт и благоприятни условия на живот във всички райони, противодействие на специфичните проблемни ситуации в изостаналите райони и като цяло за доближаване до стандартите на развитие на регионите на ЕС. Дългосрочната политика се основава на интегриран подход, търсещ баланс между различните аспекти на развитието (икономически, социален, екологичен и териториален) и между различните териториални общности и равнища.

Сравнителната оценка по съпоставими данни на Евростат отчита, че все още българските региони от ниво 2 значително изостават от средните равнища за ЕС (27) по показатели, като: БВП на човек от населението, равнища на заетост и безработица [8].

През 2008 г. пет от българските райони от ниво 2 са сред шестте района в ЕС с най-нисък БВП на глава от населението спрямо средните стойности за ЕС (27) – Северозападен район (СЗР) с 28% от средния показател за ЕС, Северен централен (СЦР) и Южен централен (ЮЦР) с 30%, а Югоизточен (ЮИР) и Североизточен район (СИР) са съответно с 36% и 37%. От българските райони се откроява единствено ЮЗР с 62%. Основна причина за напредъка на този район е, че в неговото териториално ограничение попада столицата, в която са концентрирани значителна част от икономическите и административни дейности, поради което тя остава най-привлекателното място за бизнес и заетост в страната.

Равнището на заетост на населението между 15-64 навършени години за периода 2004-2009 г. остава по-ниско от средното за ЕС (27). Регионалният разрез на

данните, направен въз основа на коефициента на заетост на населението на 15 и повече навършени години, потвърждава лидерската позиция на ЮЗР, в който равнището на заетост след 2006 г. е над средното за ЕС (27) – 53%. Коефициентите на заетост за 2009 г. за останалите райони са както следва: СЗР – 42.9%; СЦР – 45.2%; ЮИР – 47.6%; СИР 48.3%; ЮЦР - 48%.

За всички държави-членки на ЕС през последните години е характерно нарастване на безработицата, като резултат от влиянието на световната финансова криза, която се отразява и на българските региони, където също се наблюдава нарастване на безработицата през 2009 г., в сравнение с 2008 г. През 2009 г. равнището на безработица е най-високо в СИР (10.4%), а най-благоприятна е ситуацията в ЮЗР (4.1%). С коефициент за безработица под средната стойност за ЕС (27) – 8.9%, са и СЗР (8.0%), СЦР (8.4%), ЮИР (6.6%) и ЮЦР (7.3%).

Във вътрешнодържавен план може да се обобщи, че по разгледаните показатели на икономическо развитие няма силно изразени различия между районите от ниво 2. Като най-развит в икономическо отношение може да се определи ЮЗР, докато в най-неблагоприятна позиция се намира СЗР.

Сравнителният анализ на демографското състояние в районите на ниво 2 в България през последните години [1] като цяло потвърждава продължаващите негативни тенденции и характеристики, които са производни на тенденциите на демографски срив в страната – задържащите се ниско ниво на раждаемост и високо ниво на смъртността, сравнително по-ниската средна продължителност на живота (отколкото средния показател за ЕС) и по-високото ниво на детска смъртност в сравнение с другите европейски страни, както и отрицателното външно миграционно салдо. Последиците от дългогодишното развитие (повече от 20 г.) на тези демографски пороцеси могат да се обобщат по следния начин:

- намаляване на общия брой на населението на всички райони;
- влошена възрастова структура и възпроизводство, а оттук и намаляване на трудоспособните контингенти от населението и висок коефициент на възрастова зависимост;
- най-големи различия и дисбаланс в сравнение със средните стойности за демографското развитие на страната продължават да се наблюдават между Северозападния район и Югозападния район.

Различията между българските региони проличават много по-ярко на ниво области и общини. Във всеки район от ниво 2 има по една област с развитие по-бързо от останалите, като правило това са големите градове на България – София, Пловдив, Варна, Бургас и т.н., които съсредоточват в себе си икономическата и социална активност. Останалите области в рамките на районите от ниво 2 изпитват значителни дефицити в развитието си – инвестиционни, инфраструктурни, демографски, производствени и т.н., поради което все повече изостават в социално и икономическо отношение.

Множество са причините, които определят облика на регионалното развитие на България, като основните генератори на проблемите за задълбочаващите се междурегионални и вътрешнорегионални различия, без претенции за изчерпателност, могат да се систематизират по следния начин:

1. *Намаляване на обема на реализираните преки чуждестранни инвестиции и неравномерна пространствена конфигурация на капитала*

По данни на Националния статистически институт (НСИ) реализирането на ПЧИ в българските региони в годините преди финансовата и икономическа криза (до 2007 г.) се характеризира с постоянен годишен темп на нарастване, който е особено силно изразен в ЮЗР (в района се формират близо 70% от всички ПЧИ в страната).

Следващи по размер на генерирани ПЧИ са СИР и ЮИР, които заемат водещо място в развитието на туризма сред районите от ниво 2 в страната. Водещи центрове в СИР са градовете Варна и Шумен, където поради наличието на университети са създадени добри условия за привличане на млади хора и за осигуряване на квалифицирани кадри. В ЮИР водещи области по привличане на ПЧИ са Бургас (транспортна дейност), Стара Загора (инвестиции в промишлеността и енергетиката), следвани от област Сливен (преработваща промишленост и винопроизводство). В ЮЦР ПЧИ се реализират в сектори като преработваща индустрия, търговия и транспортни услуги, строителство и развитие на сезонни туристически дейности, като водещи области са Пловдив и Хасково.

На последни места сред районите от ниво 2 в страната по привличане на ПЧИ са СЦР и СЗР. Неравномерното разпределение на ПЧИ и инвестициите в дълготрайни материални активи по райони от ниво 2 в страната се запазва през последните години. Това се дължи на съсредоточаването им в силно урбанизирани, с добре развита инфраструктура зони в близост до столицата и големите градове в районите. Съществува ясно изразена диференциация между развитието на столичния град и останалите области в районите.

Ефектите от развитието на кризисните процеси за България и социално-икономическото развитие на българските общини се изразяват основно в съкращаване на входящия поток от ПЧИ в България за периода 2007 – 2009 г. с близо 5.3 млрд. евро (по данни на НСИ). Поради нестабилността на международните капиталови пазари, покачването на лихвените равнища по депозити и кредити, затрудняването на реалния сектор стратегическите чуждестранни партньори започват да изтеглят капиталите си от приемащите икономики, за да покриват загубите си у дома.

Отливът на инвестиционни потоци е дестабилизиращ фактор за българската икономика, обстоятелство, което ще продължава да деактивира чуждестранните инвестиционни инициативи. Дефицитът на ПЧИ ще ги превръща в още по-търсен ресурс, със жизненоважно значение за развитието на българските региони. Инвестиции се правят във всички направления, които могат да се превърнат в импулси на

развитието, а именно: иновации, квалификация на човешките ресурси, високи технологии, инфраструктурна съоръженост.

2. *Неоползотворяване на стратегическия национален актив - геостратегическото положение на България*

Въпреки, че по приоритета на НСРРБ „Развитие и модернизация на инфраструктурата, създаваща условия за растеж и заетост” постигнатият ефект и използваните ресурси е най-висок – 54.38% (измерен чрез индикатора „дял от изплатени средства по приоритети) [8], базовата инфраструктура е неразвита и зле поддържана [15] – т.е. транспортна, енергийна, комуникационна, иригационна, и др. Капитализация на благоприятното геостратегическо положение на страната предполага адекватно развитие на инфраструктурата, свързана с основните транспортни коридори, изграждане на алтернативни и ефективни връзки на север (мостове на р. Дунав), на запад (жп връзка с Македония, автомагистрала към Сърбия), високоскоростни жп връзки по основните вътрешни направления, развитие на капацитета на основните пристанища и др.

3. *Незадоволително развитие на научноизследователска и развойна дейност*

Независимо от опитите за внасяне на промени в системата на НИРД и иновациите в контекста на Лисабонската стратегия, българската икономика продължава да бъде с най-ниски показатели за иновации, по индекс на глобална конкурентоспособност, с най-малко регистрирани патенти в страната и чужбина на милион жители в ЕС. Според данни на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма за 2008 г. отраслите от иновативната група на промишлеността формират само 26% от добавената стойност в българската промишленост, срещу 46% в ЕС (27). България изостава хронично, заемайки последните места в ЕС по общи разходи и интензивност на НИРД. През 2008 г. разходите за НИРД са около 0.5% от БВП, при средна стойност от 1.9% за ЕС-27. Най-голям е дялът на разходите за НИРД на сектор „Държавно управление” (58.3%), основно от научни институти и организации, докато разходите на частния сектор са около 31.0%, на висшите училища и университетските болници – 9.6%, а на неправителствените организации – около 1.1% от всички разходи за НИРД.

4. *Значителни бариери пред предприемачеството*

Според Индекса на икономическа свобода за 2010 г. [16] България заема 75-то място от общо 179 наблюдавани страни (през 2009 г. – 56 позиция). Отстъплението показва спиране на ключови за страната реформи. Влошават се показателите за „размер на правителствените разходи”, „свобода от корупция”, „инвестиционната свобода”. Липсва подобрене и при индекса за „правата на собственост”. Икономическата свобода в България, която предствлява едно от ключовите условия за постигане на регионален растеж, е изправена пред три основни предизвикателства – високи държавни и общински разходи, неефективна администрация, незащитени права на собственост и корупция.

5. *Негативни тенденции в развитието на*

трудовия пазар, предопределени от оформянето на неблагоприятни качествени демографски структури на населението

Квалифицираната и добре подготвена работна ръка се определя като едно от базовите условия постигане на конкурентоспособност и регионален подем. С изключителна острота стои въпросът за развитието на този стратегически ресурс в бъдеще. Ясно изразени са тенденциите на понижаващо се количество и качество на трудовия ресурс, формирано от:

- намаляващо и застаряващо население – България е на първите места в ЕС по застаряване на населението (нарастващ дял на хората над 65 г.). Намаляват жените във фертилна възраст (15-49 г.) и остават ниски нивата на тоталния коефициент на плодовитост, който измерва среднородените деца на 1 жена във фертилна възраст. Въпреки, че в годините след 2005 г. той се увеличава (от 1.31 до 1.59 през 2009 г.), през 2010 г. коефициентът отново бележи понижение – до 1.49. За да се осигурява простотото възпроизводство на населението е необходимо стойностите на коефициента да се движат около 2.2;
- влошаване на образователната инфраструктура на България – дефицити в съвременно образователно ниво и компетенции, отговарящи на потребностите на пазара на труда (знания, умения, професионален опит, нагласи и мотивация), съчетано с високо равнище на отпадащите от училищното образование – въпреки, че дялът на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18 – 24 г. намалява (от 17.3% през 2006 г. до 13.9% през 2010 г., годишният брой на отпадналите от системата на образованието се запазва сравнително висок – между 30 000 и 20 000;
- изтичане на квалифицирана работна ръка (“brain drain”) – последица от отварянето на страната и демократизацията през последните десетилетия. Конкуренцията на чуждестранните висши училища също води до привличане на младите българи в чужбина, които след завършване на обучението (в преобладаващите случаи) остават да работят извън страната;
- висок контингент от т. нар. „обезкуражени лица” (лица, които са трудоспособни, но не търсят активно работа, защото са загубили надежда за намирането на такава), в т. ч. неграмотни, с ниско образование и квалификация. Обезкуражените лица на възраст 15 - 64 навършени години са 226.5 хил. през 2010 г., или 13.0% от икономически неактивните в същата възрастова група [2]. В сравнение с 2009 г. броят им отбелязва увеличение с 66.5 хиляди.

6. Липса на координация между националните стратегии и политики, отсъства приемственост и надграждане на цели и мерки.

В България понастоящем действат 159 основни стратегически документа (съгласно данни на Министерски съвет - www.strategy.bg), които се

реализират във всички области на общественото развитие – регионална политика, бизнес среда, социална политика и заетост, междусекторни политики, наука и технологии, образование, околна среда, устройство на територията, транспорт, туризъм, финансова и данъчна политика, земеделие и развитие на селските райони, държавна администрация и др. През 2010 г. е направен актуален преглед на стратегическите документи на национално ниво, като е посочен и срокът на тяхната валидност, предприети са стъпки за актуализация на някои от тях в съответствие с измененията на стратегическите документи на ЕС (например свързаните с регионалното развитие на България във връзка с приетата „Стратегия 2020” на ЕС) [6]. Въпреки това, остава основателното съмнение доколко е налице системна обвързка между множеството стратегии, планове и програми за реализация на секторните и интегрални политики и особено по отношение на тяхната регионална проекция и координация. Дори и това да е постигнато в известна степен на национално ниво, практиката показва, че все още не се извършва достатъчен регионален контрол по тяхното изпълнение и актуализация при необходимост, не се анализират причините за неизпълнението им, както и възможна оптимизация в следващите периоди.

7. Силно ограничен напредък по отношение на развитието на трансграничното и транснационалното сътрудничество

Едва 0.35% е постигнатият ефект и използваните ресурси по този приоритет на НСРРБ [8]. Общият финансов ресурс по програмите за трансгранично сътрудничество възлиза на над 840 млн. лв., от които над 750 млн. лв. по програмите за вътрешни граници (Румъния, Гърция) и над 90 млн. лв. по програмите за външни граници (Сърбия, Македония и Турция). По Програма за трансгранично сътрудничество „Румъния – България 2007-2013“, към ноември 2010 г. са сключени и са в процес на изпълнение 57 договора за изпълнение на трансгранични проекти на обща стойност над 143,4 млн. лв., от които дела на ЕФРР е почти 125 млн. лв. В 30 от проектите са с водещи партньори български организации, а общият брой на българските партньори е 86, от които 19 общини.

III. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД БЪЛГАРСКИТЕ РЕГИОНИ В КОНТЕКСТА НА „СТРАТЕГИЯТА 2020”

Курсът на политиката за регионално развитие в България както досега, така и за напред, ще се определя от целите на Кохезионната политика на ЕС. За периода 2007 – 2013 г. те са дефинирани, както следва [7]:

- цел „Конвергенция“ – стимулиране на растежа и заетостта в най-изоставаните региони. Тя акцентира предимно върху иновациите и обществото на знанието;
- цел „Регионална конкурентоспособност и заетост“ – допринася за укрепване на конкурентоспособността и атрактивността на регионите, както и на заетостта, като изпреварва икономическите и социалните промени;
- цел “Европейско териториално сътрудничество“ – засилване на сътрудничеството на трансгранично, транснационално и

междурегионално равнище. Насърчава вземането на общи решения от институциите на различни държави в областта на градското, селското и крайбрежното развитие, развитието на икономическите отношения и създаването на мрежа от малки и средни предприятия

Цялата територия на България, както и съставлящите я отделни региони, отговарят на критериите за финансиране от Кохезионния фонд, по целта „Конвергенция” – според равнището на БВП на глава от населението, което е по-малко от 75 % от средния за ЕС.

Направеният по-горе анализ на проблемните области в развитието на българските региони свидетелства, че предстои постигането на още много предизвикателства, преди те да демонстрират убедително доближаване до социално-икономическите критерии на ЕС. Дефицитите в инвестициите, изследователската дейност, инфраструктурата, човешкия капитал, функционирането на държавната администрация, процеса на стратегическо планиране и управление, сътрудничеството между регионите, оказват задържащо влияние върху способността за приспособяване на регионите към икономическите и социалните промени и ги извеждат като още по-значими предизвикателства в бъдеще.

Политиката на сближаване допринася за увеличаване на растежа и благоденствието в цяла Европа едновременно с намаляването на икономическите, социалните и регионалните различия. Въпреки това, дълготрайните социални последици от кризата, търсенето на иновации, произтичащо от новите световни предизвикателства, и необходимостта от увеличаване на ефективността на публичните разходи налагат реформиране на политиката за сближаване, за да може тя по най-добрия начин да подкрепи целите на Стратегията „Европа 2020“. В средносрочен план и до 2020 г. ЕС трябва да преодолее последиците от дълбоката финансова и икономическа криза, да намали безработицата и бедността, като едновременно с това осъществи прехода към икономика с ниски емисии на въглероден двуокис. В процеса на прилагане на необходимите реформи са ангажирани всички държави-членки, вкл. и България, които трябва да увеличат ефективността на политиките с поставяне на акцент върху постигането на резултати.

В този смисъл, е наложително преразглеждане на бъдещите предизвикателства за регионите в променяща се Европа. В съответствие с перспективния анализ на вероятните въздействия върху регионите на ЕС [19], са определени четири ключови предизвикателства, които ще повлияят върху развитието на европейските региони през годините на следващия програмен период до 2020 г., а именно:

- глобализацията, създаваща възможности за достъп до огромни нови пазари, но поставяща пред нови предизвикателства европейския капацитет за управление на структурните промени и социалните последици от тези промени;
- демографските промени, които променят възрастта и структурата на работната ръка и

повдигат нови значими въпроси, свързани с икономическата ефикасност и миграционните процеси;

- влиянието на климатичните промени върху околната среда в Европа, изискващи полагане на по-големи усилия както за намаляване на парниковите газове, така и за адаптиране към последиците от климатичните промени;
- сигурност и независимост на енергийните доставки – ограничените доставки, нарасналото търсене и задължението за намаляване на вредните емисии, определят необходимостта от разработване осигуряване на алтернативни енергийни източници, преминаване към нисковъглеродна икономика в Европа.

Поради своята изостаналост в сравнително европейски план шестте български района от ниво 2 попадат сред регионите, които са силно уязвими от тези предизвикателства [8]. Пет от шестте района попадат в групата на силно уязвимите и по четирите предизвикателства. Единствено ЮЗР попада в групата на силно уязвими региони по две от четирите предизвикателства – климатични промени и енергийни предизвикателства. Ефектът от предизвикателствата върху европейските региони условно е прогнозиран чрез съответните индекси на уязвимостта.

По отношение на индекса на уязвимост от глобализацията, който отчита нивата на производителността, заетостта и нивото на образование, петте български района от ниво 2 (освен ЮЗР с индекс 39) са сред най-уязвимите в Европа. ЮЦР е с най-висок индекс 100, а останалите ЮИЗ, СИР, СЗР и СЦР са с индекси, съответно между 97 и 83.

Глобализацията предизвиква бързи промени, на които хората и фирмите трябва да могат да отговорят. Съществува риск глобализацията да засили зависимостта на регионално ниво. Тъй като сравнителните предимства на производството, свързано с ниски разходи/ниско заплащане продължават да се насочват към възникващите икономики, регионите без капацитет за развитие на икономика, основана на знанието е много вероятно да бъдат най-засегнати от процесите на пренасочване. Добре образованата работна сила осигурява гъвкавост и мобилност необходими за преодоляване на негативните ефекти от глобализацията. Ниските нива на заетост и образование могат да повишат риска от нарастване на социалната поляризация сред регионите.

По отношение на демографските промени, измерени чрез индекса на уязвимост от демографските промени, който отчита нивата на възраст на работната сила, възрастова структура на населението и намаляване на населението на регионите, в изключително уязвима позиция попада СЗР. Това е единственият регион в ЕС, който е с индекс 100. Демографските промени представляват силно предизвикателство и за останалите български региони – СЦР (индекс 70), ЮЦР (индекс 58), ЮИР (индекс 52). ЮЗР е с индекс 35.

Регионите с население, което се характеризира с влошена количествена и качествена демографска структура, имат намален потенциал за икономически растеж, като последица от намаляващата работна сила.

Тези региони ще бъдат изправени пред трудности, свързани с финансирането на основни публични услуги, като здравеопазване и социални грижи, жилищна и транспортна инфраструктура, както и ИКТ инфраструктура, което може да доведе до нарастване на социалната поляризация и бедността.

По отношение на енергийните предизвикателства стойностите на индекса на уязвимост, който отчита нивата на външна и вътрешна сигурност на доставките, енергийно потребление, карбонови емисии, се движат между 71 и 51 пункта, като ЮЗР отново е с най-нисък индекс (51). Най-висок е индекса на ЮИР (71). Всички български региони попадат в групата на 49-те най-уязвими в енергийно отношение региони (от общо 267).

Енергийната интензивност на националната икономика остава изключително висока, около 40-50% над средното равнище за ЕС (27), измерено като общо крайно енергийно потребление в тона нефтен еквивалент спрямо БВП по паритет на покупателната способност. Ниските изходни нива на енергийна ефективност се комбинират с очаквания за рязко повишаване на цените на електроенергията. Фактори за увеличаване на цените на електроенергията са влизането в сила на дългосрочни непазарни договори за доставка от обновените централи, използващи лигнитни въглища и изкупуването на електроенергията от ВЕИ с високи цени, включване на квотите за търговия с емисии на парникови газове в крайните продажни цени, евентуален отказ от преотстъпване на квоти за парникови газове на термичните централи след 2013 г. за сметка на увеличени държавни приходи, забавено въвеждане и/или отказ от нови блокове в АЕЦ Белене и АЕЦ Козлодуй [5]

И шестте български региона са изправени пред предизвикателствата на климатичните промени, но в далеч по-умерена степен. Диапазонът на индекса на уязвимост, отчитащ нивата на заплахи от наводнения, брегова ерозия, опустиняване и засушаване, за петте региона се движи между 72 (СИР) и 63 (ЮИР), като ЮЗР отново е с най-ниска стойност на индекса – 46. Въпреки това петте български региона отново са сред най-уязвимите в Европа, предвид това, че 243 от всички 267 региона са индекс по-нисък от 63.

Климатичните промени представляват значително предизвикателство пред отрасли, които са с приоритетно значение за българските региони – селското и горското стопанство, рибарството, производството на енергия и туристическата индустрия, както по отношение превенцията на природни катаклизми, като засушаването, пожарите, бреговата ерозия и наводненията.

Хоризонтите на 2020 г., очертани в Стратегията „Европа 2020“, налагат необходимостта от предприемане на действия за намаляване на икономическите и социалните различия в Европа, както и за ефективно реагиране на коментираните по-горе предизвикателства, пред които са изправени европейските региони през предстоящия програмен период. Разбира се подсилването на позициите на отделните региони, особено когато те са на последните

места в европейската листа по конкурентоспособност, каквито са българските, зависи от способността на националната икономика да успее по-бързо да излезе от настоящата криза и изцяло да преориентира политиката си към повишаване на конкурентоспособността. Всичко това зависи от адекватното развитие на основните фактори за растежа на икономиката и от ориентирането на националните цели в изпълнение на стратегията „Европа 2020“, в съответствие с дефинираните приоритети в рамките на седемте водещи инициативи за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

В отговор на това е приетата Национална програма за реформи 2011 – 2015 г. в изпълнение на стратегията „Европа 2020“ [9]. Програмата извежда като ключови национални цели:

- постигане на равнище на заетост 76% сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 г.;
- повишаване на инвестициите в научноизследователска и развойна дейност в размер поне 1,5% от БВП до 2020 г.;
- постигане на 16% дял на възобновяеми енергийни източници в брутно крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25% към 2020 г.;
- намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система до 11% и установяване на дела на 30-34 годишните със завършено висше образование – 36% до 2020 г.;
- намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Измина четвъртата година от членството на България в ЕС, а очакванията за подобряване на социално-икономическите позиции на българските региони не се сбъдват. Съвременните проблеми в развитието на регионите, както и идентифицираните бъдещи предизвикателства по линия на глобализацията, демографските и климатичните промени, нестабилността в енергийния сектор, подсилват още повече негативните нагласи за бъдещето. Преодоляването на тази сложна ситуация зависи до голяма степен от постигане на единомислие за ориентирите на политиката за регионално развитие, нейните цели, основни инструменти, ключови мерки и реалистичността на очакваните резултати. На практика това е свързано с:

- политическа и експертна консолидация при прилагането на мерките за излизане от кризата и икономическо възстановяване;
- идентифициране на основните проблеми, дисбаланси и ограничители на растеж и конкурентоспособност на националната икономика;
- регионална верификация на реалистичността на националните цели, приоритети, обслужващи ги механизми, както и координация на регионалните инструменти и ресурси за тяхното удовлетворяване;

- изграждане на механизъм за текущ контрол, преглед и оценка на напредъка по достигане на националните цели и приноса им за генериране на регионален подеи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анализ на социално-икономическото развитие на РБ, проект м. май 2011, www.eufunds.bg/document/1161 (достъпно на 20.12.2011)
2. Демографски процеси през 2010 година, НСИ, <http://www.nsi.bg/EPDOCS/Population2010.pdf> (достъпно на 19.12.2011)
3. Закон за регионално развитие на Р България, ДВ бр. 50, 30.05.2008, посл. изменения и доп. през 2009 г.
4. Иванов, Т. Регионалното развитие на Родопите пред предизвикателствата на бъдещето и необходимостта от ново политическо насочване, сп. Родопи, 5-6/2011
5. Икономика на нисковъглеродната енергетика, БСК, 2010 [http://www.bia.bg.com/language/bg/uploads/files/analysis_2_files/bulgarian_industrial_association_analysis_1274359945_Book%20\(1\).pdf](http://www.bia.bg.com/language/bg/uploads/files/analysis_2_files/bulgarian_industrial_association_analysis_1274359945_Book%20(1).pdf) (достъпно на 19.12.2011)
6. Концепция за програмиране на развитието на РБ, приета от Съвета за развитие към МС, <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?g=&n=9&p=0211&s=001> (достъпно на 19.12.2011)
7. Кохезионната политика на ЕС 2007 – 2013 г. Коментари и официални текстове, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_bg.pdf (достъпно на 19.12.2011)
8. Междинна оценка и доклад за изпълнение на Националната стратегия за регионално развитие за периода 2005-2015 г., 2010, http://www.espon-interstrat.eu/admin/attachments/Mid_Term_Evaluation_of_NRDS_of_Bulgaria_Bn.pdf (достъпно на 19.12.2011)
9. Националната програма за реформи на РБ (2011-2015) <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=700> (достъпно на 19.12.2011)
10. Национална стратегия за регионално развитие 2005-2015 г., МРРБ, София 2005, www.mrrb.government.bg. (достъпно на 18.11.2011)
11. Основни резултати от наблюдението на работната сила през първото тримесечие на 2010 г., Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg/EPDOCS/RabSila2010q1.pdf> (достъпно на 19.12.2011)
12. Парашкевова, Л., А. Парашкевова Предприемачеството в глобалната икономика, В., Изд-во Колор-принт, 2007
13. Парашкевова, А. Кластери и (инновационно) развитие регионів – Международная научно-практическая конференция на тему: „Стратегия инновационного регионов России в посткризисный период”, Орловская региональная академия государственной службы, 2010.
14. Стратегически приоритети на българската икономика в контекста на Стратегия „Европа 2020”, Становище на Икономическия и социален съвет на Република България, 2010, www.esc.bg/bg/documents/category/4?download=104 (достъпно на 20.12.2011)
15. Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на РБ до 2015 г., Министерство на транспорта, www.mtitc.government.bg/upload (достъпно на 19.12.2011)
16. Economic Freedom of the World, 2010, <http://www.freetheworld.com/> (достъпно на 19.12.2011)
17. Eurostat regional yearbook 2011: Gross domestic product, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=RY_CH04_2011 (достъпно на 19.12.2011)
18. NUTS – Nomenclature of territorial units for statistics,

Eurostat,http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction (достъпно на 19.12.2011)

19. Regions 2020. An assessment of future challenges for EU regions, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions2020/pdf/regions2020_en.pdf (достъпно на 20.12.2011)

20. Velikova, M. Sustainable development of Bulgarian municipalities: opportunities and challenges within the context of “Europe 2010” Strategy, The 19th NISPAcee Annual Conference ‘Public Administration of the Future’, 19-22 May 2011, Varna, Bulgaria,http://www.nispa.org/conf_paper_detail.php?cid=19&p=1974&pid=4433

¹Кремена Андонова, гл. асистент, доктор, Факултет „Международна икономика и администрация” – Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, катедра “Администрация и управление”, Варна, 9007, к.к. Чайка, сл. тел.: 052 359 595, e-mail: kremi.andonova@gmail.com